

PRZESZKODA CHOROBY PSYCHICZNEJ LUB NIEDOROZWOJU UMYSŁOWEGO W ZAWARCIU MAŁŻEŃSTWA

Fundacja TAURUS

Uwagi ogólne – definicja małżeństwa

Konstytucyjną definicję małżeństwa zawiera art. 18 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., zgodnie z którym małżeństwem jest prawnie zalegalizowany związek kobiety i mężczyzny. Taki związek, na podstawie Konstytucji RP i podlegających jej ustaw, korzysta z ochrony i opieki państwa.

Rozwinięcie tej definicji zawiera art. 1 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (dalej jako: „K.r.o.”), zgodnie z którym małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński.

W niniejszej publikacji omówimy jedną z przeszkód zawarcia związku małżeńskiego, jaką jest choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy jednego z nupturientów oraz wynikające stąd konsekwencje prawne.

Choroba psychiczna jako przeszkoda w zawarciu małżeństwa

Stosownie do art. 12 § 1 K.r.o. nie może zawrzeć małżeństwa osoba dotknięta chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym. Jeżeli jednak stan zdrowia lub umysłu takiej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa i jeżeli osoba ta nie została ubezwłasnowolniona całkowicie, sąd może jej zezwolić na zawarcie małżeństwa.

Małżeństwa nie może zatem zawrzeć osoba dotknięta chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym. Nie każda jednak choroba psychiczna i nie każdy niedorozwój umysłowy uzasadniają uniemożliwienie danej osobie zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny. Przeszkoda ta nie ma w polskim prawie charakteru bezwzględnie. Sąd może w określonych wypadkach zezwolić osobie dotkniętej chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym na zawarcie małżeństwa.

Osoba dotknięta chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym, która chce zawrzeć związek małżeński powinna złożyć w sądzie wniosek o udzielenie zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego. Zezwolenie takie jest możliwe pod warunkiem spełnienia łącznie dwóch przesłanek:

- choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa, przy czym konkretny przypadek choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego powinien zostać stwierdzony przez biegłego psychiatrę,
- osoba starająca się o zezwolenie nie została wcześniej ubezwłasnowolniona całkowicie.

W postanowieniu o udzieleniu zezwolenia wymienia się osobę, z którą małżeństwo ma zostać zawarte. Przed wydaniem postanowienia rozstrzygającego sprawę sąd wysłucha wnioskodawcę, osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte, oraz w razie potrzeby także osoby bliskie przyszłych małżonków.

Choroba psychiczna - przesłanki unieważnienia małżeństwa

Stosownie do art. 12 § 2 K.r.o. unieważnienia małżeństwa z powodu choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego jednego z małżonków może żądać każdy z małżonków.

Pojęcie choroby psychicznej w medycynie definiowane jest jako zaburzenie psychiczne charakteryzujące się zmianami chorobowymi w zakresie myślenia, świadomości, intelektu, woli, uczuć, działania i innych funkcji psychicznych, prowadzących do znacznych zaburzeń zachowania w środowisku społecznym. Przykładowo za chorobę psychiczną uznaje się schizofrenię. W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że przesłanką unieważnienia małżeństwa jest wyłącznie choroba psychiczna małżonka, która istnieje w dacie zawarcia związku. Późniejsze popadnięcie w chorobę psychiczną nie stwarza możliwości unieważnienia małżeństwa. Dlatego wyłącznie w razie ustalenia występowania choroby psychicznej w momencie zawierania związku małżeńskiego można wystąpić z żądaniem jego unieważnienia.

Każdy z małżonków może żądać unieważnienia małżeństwa z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego drugiego małżonka, jeżeli istniał on w chwili zawierania małżeństwa. Niemożliwe będzie jednak unieważnienie małżeństwa, jeżeli choroba ustała. Zatem, nawet jeżeli małżeństwo było de facto zawarte pomimo istnienia przeszkody, to jego unieważnienie jest niemożliwe jeżeli przeszkoda ustała.

Podstawę unieważnienia małżeństwa stanowić może tylko taka choroba psychiczna jednego z małżonków, która istniała i została stwierdzona w dacie zawarcia małżeństwa oraz zagrażała małżeństwu albo zdrowiu przyszłego potomstwa.

Powstanie choroby psychicznej już po zawarciu małżeństwa nie stanowi dostatecznej podstawy do unieważnienia małżeństwa, może stanowić natomiast przesłankę orzeczenia rozvodu. Warto przytoczyć w tym miejscu stanowisko Sądu Najwyższego, który stwierdził, że: „Unieważnienie małżeństwa na podstawie art. 12 KRO może nastąpić tylko w wypadku choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego, a nie innego rodzaju zaburzeń psychicznych. (...) okoliczność, że pozwana już w dacie zawierania małżeństwa była osobą o pewnych predyspozycjach schizofrenicznych i ewentualnie cierpiała na pewne zaburzenia psychiczne, nie wystarczy do unieważnienia małżeństwa, skoro nie stwierdzono stanowczo istnienia choroby psychicznej.” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 1974 r., sygn. akt II CR 42/74).

Podstawa do unieważnienia małżeństwa nie istnieje także wówczas, gdy istniejąca w chwili zawarcia małżeństwa choroba psychiczna po ślubie ustała.

Choroba psychiczna może stanowić przesłankę unieważnienia małżeństwa również w przypadku, gdy w momencie zawarcia małżeństwa małżonek znajdował się w okresie tzw. remisji choroby, a więc działał on z dostatecznym rozeznaniem swojego postępowania.

Zagrożenie dla małżeństwa i potomstwa

Żądając unieważnienia małżeństwa pamiętajmy, że sąd będzie badał czy stan zdrowia małżonka zagraża małżeństwu lub zdrowiu przyszłego potomstwa, jak również dzieci zrodzonych z tego małżeństwa. Nie każda zatem choroba psychiczna może być przesłanką do unieważnienia małżeństwa a jedynie taka, która powoduje realne zagrożenie dla rodziny. Przykładowo przy ocenie występowania zagrożenia dla dziecka uwzględnia się nie tylko możliwość przekazania choroby potomstwu ale także możliwość niekorzystnego wpływu chorego rodzica na aspekty uczuciowe i intelektualne dziecka.

Przesłanka zagrażania małżeństwu albo zdrowiu przyszłego potomstwa rozważana powinna być nie tylko w kontekście możliwości przekazania choroby psychicznej ewentualnemu potomstwu, lecz również w kontekście możliwości wykonywania władzy rodzicielskiej przez osobę dotkniętą chorobą psychiczną. Sąd oddali bowiem powództwo o unieważnienie małżeństwa jeśli choroba psychiczna przez wiele lat nie przeszkadzała w prawidłowym funkcjonowaniu małżeństwa a osoba dotknięta chorobą jest w stanie wypełniać funkcje rodzicielskie.

Skutkiem unieważnienia małżeństwa jest przyjęcie fikcji prawnej, że małżeństwo w ogóle nie zostało przez strony zawarte. Z chwilą unieważnienia małżeństwa ustaje więc powinowactwo a małżonek, który w związku ze ślubem zmienił nazwisko, musi powrócić do nazwiska noszonego przed zawarciem małżeństwa. Jedyne wyjątek istnieje w zakresie stosunku małżonków do wspólnych małoletnich dzieci, które mimo unieważnienia małżeństwa nadal traktowane są jak dzieci pochodzące z małżeństwa, z czym wiążą się konsekwencje w zakresie nazwiska, władzy rodzicielskiej i obowiązku alimentacyjnego.

Podobnie jak w przypadku rozvodu sytuacja przedstawia się także w zakresie małżeńskich stosunków majątkowych, co oznacza, że dopiero z chwilą uprawomocnienia się wyroku unieważniającego małżeństwo ustaje między małżonkami wspólność majątkowa.

Pamiętajmy, że instytucja unieważnienia małżeństwa jest rozwiązaniem wyjątkowym, ograniczonym przez ustawodawcę jedynie do kilku przypadków, a jednym z nich jest choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy jednego z małżonków.

Kiedy unieważnienie małżeństwa jest niedopuszczalne?

Stosownie do art. 12 § 3 K.r.o. nie można unieważnić małżeństwa z powodu choroby psychicznej jednego z małżonków po ustaniu tej choroby.

Unieważnienie małżeństwa jest zatem niedopuszczalne w momencie kiedy przed wydaniem wyroku choroba psychiczna ustała, nawet jeżeli choroba taka istniała w dacie złożenia pozwu.

Zła wiara małżonka

Rozpatrując pozew o unieważnienie małżeństwa sąd ocenia czy małżonek pozostawał w złej wierze, co na gruncie rozpatrywanej przesłanki unieważnienia małżeństwa sprowadza się do oceny czy małżonek w chwili zawarcia małżeństwa wiedział o swojej chorobie psychicznej. Jest to istotne, ponieważ małżonek, który zawarł małżeństwo w złej wierze, traktowany jest tak, jak małżonek winny rozkładu pożycia małżeńskiego. Z kolei uznanie małżonka za winnego rozkładu pożycia ma istotne znaczenie dla treści wyroku unieważniającego małżeństwo, w którym sąd rozstrzyga o takich kwestiach jak: dalsze wspólne zamieszkiwanie stron, alimenty na dzieci czy też alimenty na byłego małżonka.

Właściwość sądu i opłata sądowa

Do rozpoznania pozwu o unieważnienie małżeństwa właściwy jest sąd okręgowy, w którego okręgu małżonkowie posiadali ostatnie wspólne miejsce zamieszkania. W przypadku, gdy żadna ze stron nie zamieszkuje w tymże okręgu, sądem właściwym jest sąd miejsca zamieszkania pozwanego.

Od pozwu w sprawie unieważnienia małżeństwa pobiera się opłatę stałą w wysokości 200 zł.

WIĘCEJ INFORMACJI NA STRONIE: WWW.PORADYPRAWNE-TAURUS.PL

INFORMATOR ZOSTAŁ PRZYGOTOWANY W RAMACH REALIZACJI PRZEZ FUNDACJĘ TAURUS ZADANIA PUBLICZNEGO W ZAKRESIE PROWADZENIA NIEODPŁATNEJ POMOCY PRAWNEJ, NIEODPŁATNEGO PORADNICTWA OBYWATELSKIEGO, BEZPŁATNEJ MEDIACJI ORAZ EDUKACJI PRAWNEJ W POWIECIE POZNAŃSKIM W 2024R.

INFORMATOR ZOSTAŁ SFINANSOWANY ZE ŚRODKÓW Z BUDŻETU POWIATU POZNAŃSKIEGO W RAMACH DOTACJI Z BUDŻETU PAŃSTWA.